

ЕКОНОМІЧНІ ТА СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ СКЛАДОВІ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРОГРАМ РОЗВИТКУ ОПЕРАТОРА

© 2017 ПІНЧУК Т. А.

УДК 338.47:331.108.43

Пінчук Т. А. Економічні та соціально-психологічні складові ефективності програм розвитку оператора

Мета статті полягає у визначенні та обґрунтуванні практичних рекомендацій щодо сумарної оцінки економічної та соціально-психологічної складових ефективності програм розвитку оператора. Для цієї оцінки необхідно мати критерій, за допомогою якого можна було б вимірювати ефективність очікуваних результатів за всіма напрямками розвитку оператора. Враховуючи існуючу тенденцію посилення соціальної спрямованості вітчизняної економіки, необхідно, щоб критерій ефективності відбивав як економічний, так і соціальний аспекти розвитку. Рекомендований критерій дозволяє провести детальний аналіз впливу основних факторів внутрішнього та зовнішнього середовища, обраного розподілу інвестицій між проектами програми, повного або часткового невиконання деяких проектів на кінцевий результат розвитку. Його структура дозволяє також зміщати ціннісні акценти між економічними і соціальними показниками. Цей критерій може бути використаний і для порівняльної оцінки програм розвитку.

Ключові слова: ефективність, програма розвитку опера-тора, економічні та соціально-психологічні складові ефективності, критерії ефективності, цінність, розвиток.

Формул: 9. **Бібл.:** 12.

Пінчук Тетяна Анатоліївна – старший викладач кафедри менеджменту та маркетингу, Одеська національна академія зв'язку ім. О. С. Попова (вул. Ковальська, 1, Одеса, 65029, Україна)

E-mail: serge_pin@ukr.net

УДК 338.47:331.108.43

UDC 338.47:331.108.43

Пинчук Т. А. Экономические и социально-психологические составляющие эффективности программ развития оператора

Цель статьи заключается в определении и обосновании практических рекомендаций по суммарной оценке экономической и социально-психологической составляющих эффективности программ развития оператора. Для этой оценки необходимо иметь критерий, с помощью которого можно было бы измерять эффективность ожидаемых результатов по всем направлениям развития оператора. Учитывая существующую тенденцию усиления социальной направленности отечественной экономики, необходимо, чтобы критерий эффективности отражал как экономический, так и социальный аспекты развития. Рекомендуемый критерий позволяет провести детальный анализ влияния основных факторов внутренней и внешней среды, избранного распределения инвестиций между проектами программы, полного или частичного невыполнения некоторых проектов на конечный результат развития. Его структура позволяет также смещать ценностные акценты между экономическими и социальными показателями. Этот критерий может быть использован и для сравнительной оценки программ развития.

Ключевые слова: эффективность, программа развития оператора, экономические и социально-психологические составляющие эффективности, критерии эффективности, ценность, развитие.

Формул: 9. **Библ.:** 12.

Пинчук Татьяна Анатольевна – старший преподаватель кафедры менеджмента и маркетинга, Одесская национальная академия связи им. А. С. Попова (ул. Кузнечная, 1, Одесса, 65029, Украина)

E-mail: serge_pin@ukr.net

Pinchuk T. A. The Economic and Socio-Psychological Components of Efficiency of the Programs for Operator Development

The article is aimed at defining and substantiating practical recommendations for evaluation of the summarized economic and socio-psychological components of efficiency of the programs for operator development. For such an evaluation, it is necessary to have a criterion that would help in measuring the efficiency of the expected results in all directions of the operator development. In view of the current tendency towards the strengthening of the social orientation of domestic economy, it is necessary that the efficiency criterion reflects both the economic and the social aspects of development. The recommended criterion allow for a detailed analysis of impact of the main factors of internal and external environment, the chosen distribution of investments among the projects of the program, and the total or partial non-implementation of some projects on the final outcome of development. Its structure also provides for the shift of value emphases between economic and social indicators. This criterion can also be used for comparative evaluation of development programs.

Keywords: efficiency, program for operator development, economic and socio-psychological components of efficiency, efficiency criteria, value, development.

Formulae: 9. **Bibl.:** 12.

Pinchuk Tatiana A. – Senior Lecturer of the Department of Management and Marketing, Odessa National Academy of Telecommunications named after A. S. Popov (1 Kovalska Str., Odessa, 65029, Ukraine)

E-mail: serge_pin@ukr.net

Визначення ефективності та якості розробки програм розвитку є важливим, і навіть першочерговим, завданням їх реалізації. Тому програми розвитку, розроблені на проектній основі, є основним інструментом управління діяльністю оператора при створенні нової послуги (продукції) зв'язку та інформатизації, розширенні асортименту послуг, закупівлі нового обладнання тощо.

Реалізація програми розвитку оператора пов'язана з вибором проекту програми розвитку, відібраного серед альтернативних програм з портфеля. Вони розглядаються паралельно, проте слід пам'ятати, що в кризо-

вій ситуації проектів програм розвитку може бути небагато. Так, ресурси оператора можуть бути обмежені, та їх розпорощувати по різних напрямках неефективно. Як наслідок, переоцінка виконаних проектів програм розвитку є життєво важливою частиною процесу планування капіталовкладень для операторів, що знаходяться у кризовій ситуації. На практиці проекти переоцінюються відносно дефіциту засобів, пов'язаних з їх реалізацією. Дана ситуація спонукає керівників операторів шукати нові підходи щодо оцінки програм розвитку.

Питаннями ефективності програм розвитку підприємств займалися такі вчені-економісти, як С. Бай,

М. Бойко, Н. Ворона, І. Гонтарева, Ю. Буріменко, С. Бушуєв, М. Шкода та ін. [1–8]. Проте вказані роботи розглядають дане питання з боку оцінки ефективності управління та стратегії програм розвитку підприємств, що обґрунтовує подальші дослідження з урахуванням особливості сфери зв'язку та інформатизації (СЗІ).

Дослідження ефективності програм розвитку оператора пов'язане з визначенням критеріїв ефективності та оцінки програми на основі її надійності.

Для оцінки її ефективності необхідно мати критерій, за допомогою якого можна було б вимірювати ефективність очікуваних результатів за всіма напрямками розвитку оператора. Наявність такого критерію дозволяє також давати порівняльну оцінку різним варіантам програм розвитку. Маючи через існуючу тенденцію посилення соціальної спрямованості вітчизняної економіки, необхідно, щоб критерій ефективності відбивав як економічний, так і соціальний аспекти розвитку.

Фактично мова йде про урахування в показнику ефективності програм розвитку соціально-економічної міри задоволеності або незадоволеності всіх, кого зачіпають результати програми розвитку. Такий облік дозволить установити та визначити зворотний зв'язок між досягнутими програмними цілями розвитку та їх соціальною значимістю або цінністю. Без такого зв'язку неможливо об'єктивно оцінити ступінь соціальної спрямованості програм розвитку та її корисність.

Мета статті полягає у визначенні та обґрунтуванні практичних рекомендацій щодо оцінки сумарної економічної та соціально-психологічної складових ефективності програм розвитку оператора.

Виходячи зі структури програми соціально-економічного розвитку та відповідних параметричних даних програм, завдання побудови узагальненого критерію ставиться таким чином: потрібно розробити узагальнений економічний та соціально-психологічний критерій ефективності програми розвитку оператора.

У контексті даного дослідження економічні критерії ефективності програм розвитку оператора містять дані про:

- ✦ необхідні обсяги фінансування для реалізації програми;
- ✦ передбачуваний річний дохід;
- ✦ термін окупності програми;
- ✦ частку власних коштів оператора в повній вартості програми розвитку оператора,

а соціально-психологічні критерії ефективності програм розвитку оператора визначають:

- ✦ вплив реалізації програми на рівень зайнятості населення;
- ✦ вплив виробничих процесів на навколишнє природне середовище, задіяних у реалізації проекту програми розвитку, вплив реалізації програми на працездатність;
- ✦ напруженість адаптаційного процесу, який пов'язаний з реалізацією програми, рівнем задоволеності характером роботи та реалізацією програми, взаємовідносин з колегами й керівництвом, оцінка якості колективу, задоволе-

ність становищем у колективі при реалізації програми тощо.

Відповідно до сучасної методології управління програмами та проектами програма розвитку організаційної структури будь-якого масштабу складається із сукупності взаємозалежних проектів. Звідси випливають методи вирішення поставленого завдання – це [9]:

- ✦ *методи системного аналізу* – методи, за допомогою яких вирішується великий комплекс проблем управління. Він досліджує об'єкти системи з використанням системних принципів і покликаний надавати достовірну картину розвитку та діяльності економічного суб'єкта. Метою використання системного аналізу стосовно конкретної проблеми є підвищення ступеня обґрунтованості рішення, що ухвалюється, розширення безлічі варіантів, серед яких проводиться вибір, з одночасним зазначенням способів відкидання варіантів, що поступаються іншим. Методи системного аналізу поділяються на кількісні (економічний аналіз, статистичні методи); неформальні (метод сценаріїв, «дельфійський» метод, діагностичні методи); графічні (метод дерева цілей, матричні методи, мережеві методи); методи моделювання (кібернетичні моделі, економіко-математичні моделі описувального типу, нормативно операційні моделі); висунення альтернатив (синектичний метод, синектика, метод сценаріїв, морфологічний метод);
- ✦ *методи операційного дослідження* – методи знаходження оптимальних рішень на основі математичного моделювання, статистичного моделювання та різних евристичних підходів у різних областях людської діяльності;
- ✦ *метод експертних оцінок* – це спосіб прогнозування та оцінки майбутніх результатів дій на основі прогнозів фахівців. При застосуванні методу експертних оцінок проводиться опитування спеціальної групи експертів (5–7 осіб) з метою визначення певних змінних величин, необхідних для оцінки досліджуваного питання. Експертні методи поділяються на індивідуальні та колективні.

Відповідно до постановки завдання введемо такі позначення. Нехай:

- ✦ n – кількість проектів програм розвитку оператора, на основі яких сформована програма розвитку оператора;
- ✦ NPV_i – чиста приведена вартість i -го проекту програми розвитку оператора ($i = \overline{1, n}$);
- ✦ m – кількість соціальних груп осіб всередині оператора та поза ним, які активно реагують на результати реалізації програми розвитку оператора;
- ✦ p – число різних видів соціально-психологічних очікувань;
- ✦ a_{jk} – середньозважене значення до k -го виду соціально-психологічного очікування j -ї групи,

- що визначається за результатами соціологічних досліджень ($k = \overline{1, p}, j = \overline{1, m}$);
- * b_{jk} – експертна оцінка ступеня задоволення k -м видом очікування j -ї групи результатами реалізації програми.

Для того, щоб дати об'єктивну сумарну оцінку економічній та соціально-психологічній складовим ефективності програм розвитку оператора, необхідно сформулювати узагальнений критерій, привівши різнопланові показники ефективності до єдиного безрозмірного базису. Таким приймемо безрозмірну систему відліку зі шкалою вимірювання від нуля до одиниці.

Економічну складову ефективності програм розвитку оператора визначимо, використовуючи чисті наведені вартості проектів програм розвитку оператора $\{NPV_j\}, i = \overline{1, n}$, які входять у програму.

Водночас у нестабільних економічних умовах, характерних для нашої економіки, відбуваються суттєві зміни цін на енергоносії, технології тощо. Усе це, природно, приводить до змін ставок на кредити та, зрештою, позначається на величинах, розрахункова формула яких повинна враховувати основні фактори нестабільності ринку. Деякі питання такого обліку вперше розглянуті в роботі [10].

Як правило, інвестиції в кожен проект програми здійснюються протягом деякого інтервалу часу інвестування $T_u < T$ – життєвий цикл проекту програми розвитку оператора. При цьому періоди інвестицій та грошових потоків не збігаються. Крім того, у ці періоди можуть істотно відрізнитися й економічні умови. Усе це обумовлює необхідність розраховувати дисконтні сумарні грошові потоки PV та інвестиції PVI окремо за формулами:

$$PV = \sum_{j=1}^N \frac{CF(j)}{\prod_{k=1}^j (1+r_k)}, \quad (1)$$

$$PVI = \sum_{p=1}^M \frac{Invest(t_p)}{\prod_{q=1}^p (1+r_q)}, \quad (2)$$

де N – число часткових інтервалів інвестування за період T , в яких формуються грошові потоки $\{CF(j)\}$;

M – число інтервалів інвестування на T_u ;

$\{r_k\}$ і $\{r_q\}$ – дисконтні ставки, що відповідають періодам грошових потоків та інвестицій;

t_p – період інвестування;

$Invest(t_p)$ – обсяг інвестицій в період t_p . Значення r_k і r_q для відповідних періодів визначаються виходячи з необхідної норми прибутковості, інфляції та ризиків.

Отже, різниця між PV та PVI дає значення чистої приведеної вартості NPV :

$$NPV = PV - PVI. \quad (3)$$

За формулою (3) розраховуються чисті наведені вартості кожного проекту програми розвитку оператора з портфеля програм. У результаті отримуємо сукупність $\{NPV_j\}, i = \overline{1, n}$, та їх зважена сума E визначить економічну складову ефективності програм розвитку оператора:

$$E = \sum_{i=1}^n \alpha_i NPV_i = \sum_{i=1}^n \alpha_i (PV_i - PVI_i), \quad (4)$$

де $\{\alpha_i\}$ – нормовані вагові коефіцієнти, що задовольняють умовам:

$$0 \leq \alpha_i \leq 1, \sum_{i=1}^n \alpha_i = 1. \quad (5)$$

Умови (5) характеризують вагу та ступінь досягнення програмних цілей проектами програм.

Звернемо увагу на одну важливу обставину. Серед складових у формулі (4), на відміну від загальновідомих вимог невід'ємності $NPV > 0$, можливі NPV з негативними значеннями. Це випливає з того, що портфель програм може містити проекти програм розвитку, реалізація яких не тільки спричиняє виникнення грошових потоків, а й завдає збитків. До них можуть належати, наприклад, програми, спрямовані на вдосконалення організаційної структури оператора, інформаційного забезпечення, підвищення конкурентоспроможності, та інші. Проте наявність економічної ефективності визначається умовою $E > 0$.

Структура формул (3) і (4) дозволяє також оцінити рентабельність програми розвитку оператора за формулою:

$$PI = \sum_{i=1}^n \frac{PV_i}{PVI_i}.$$

Узагальнюючи вищевикладені методики та в контексті даного дослідження, наведемо економічну складову ефективності програм розвитку до одиничного безрозмірного базису.

Відповідно, введемо безрозмірні нормовані значення NPV_i^H для кожного проекту програм розвитку оператора:

$$NPV_i^H = \frac{NPV_i}{\sum_{i=1}^n NPV_i}, \quad (6)$$

$$i = \overline{1, n} \Rightarrow NPV_i^H \leq 1, \sum_{i=1}^n NPV_i^H = 1.$$

Потім у формулі (4) замінимо NPV_i на NPV_i^H та отримаємо:

$$E^H = \sum_{i=1}^n \alpha_i NPV_i^H. \quad (7)$$

З формул (5) і (6) випливає, що для програм розвитку з позитивним економічним ефектом має місце нерівність $E^H \leq 1$. Звідси величину E^H можна розглядати як безмірне узагальнене значення економічної складової ефективності програм розвитку.

Нормований критерій (7) за допомогою коефіцієнтів α_i дозволяє планувати та оцінювати ступінь виконання проектів програм розвитку. Так, наприклад, при $\alpha_i = 1/n, i = \overline{1, n} \Rightarrow E^H = 1$ – набуває максимального значення, що означає повне виконання портфеля програм, тобто всіх проектів програми. Якщо $\alpha_i < 1/n$, то i -й проект програми розвитку виконується частково, $\alpha_i = 0$ –

не виконується, $\alpha_i = 1$ – виконується тільки i -й проект програми та $E^H = NPV_i^H$.

Соціально-психологічну складову критерію ефективності програми розвитку оператора визначимо таким чином: позначимо через $c_{jk} = a_{jk} - b_{jk}$. Очевидно, якщо $c_{jk} = a_{jk}$, то k -е очікування біля j -ї групи осіб, зацікавлених у результатах реалізації програми, проігноровано. Якщо $0 < c_{jk} < a_{jk}$, то k -е очікування j -ї групи задоволено частково, при $c_{jk} \leq 0$ – повністю задоволено.

Відповідно, позначимо через $c_{jk(+)}$ позитивне значення c_{jk} та нерівне a_{jk} , через рівне a_{jk} , а всі інші ($c_{jk} \leq 0$) – через $c_{jk(-)}$, $j = 1, m, k = 1, p$. Потім, як і у випадку з NPV , пропонуємо значення $(c_{jk(+)} - c_{jk(-)})$ та \bar{c}_{jk} :

$$c_{jk}^H = \frac{c_{jk(+)} - c_{jk(-)}}{\sum_{j=1}^m \sum_{k=1}^p (c_{jk(+)} - c_{jk(-)})}$$

$$0 \leq c_{jk}^H \leq 1$$

та

$$\sum_{j=1}^m \sum_{k=1}^p c_{jk}^H = 1;$$

$$\bar{c}_{jk}^H = \frac{\bar{c}_{jk}}{\sum_{j=1}^m \sum_{k=1}^p \bar{c}_{jk}}$$

$$0 \leq \bar{c}_{jk}^H \leq 1$$

та

$$\sum_{j=1}^m \sum_{k=1}^p \bar{c}_{jk} = 1.$$

Зауважимо, що подвійне підсумовування в знаменника здійснюється тільки за тими індексами k та j , які визначають відповідні параметри під знаком $\Sigma\Sigma$. Відповідно, утворюємо тепер дві опуклі комбінації пронормованих параметрів:

$$SP_1^H = \sum_{j=1}^m \sum_{k=1}^p \beta_{jk} c_{jk}^H, \quad SP_2^H = \sum_{j=1}^m \sum_{k=1}^p \beta_{jk} \bar{c}_{jk}^H,$$

де

$$0 \leq \beta_{jk} \leq 1$$

та

$$\sum_{j=1}^m \sum_{k=1}^p \beta_{jk} = 1.$$

Очевидно, що $0 < SP_1 < 1$ та $SP_2 > 0$. При цьому значення SP_1^H є узагальненою мірою задоволених надій всіх груп результатами програм розвитку оператора, а SP_2^H – мірою незадоволених надій. Їх різниця

$$SP^H = SP_1^H - SP_2^H \quad (8)$$

дасть сумарну оцінку соціально-психологічній ефективності програм розвитку оператора.

Виходячи з вищеведеного, вирази (7) та (8), що дають окремі оцінки економічній та соціально-психологічній ефективності програм розвитку, об'єднаємо в загальний нормований критерій вигляду:

$$EP^H = \lambda E^H + (1 - \lambda) SP^H \Rightarrow 0 < EP^H \leq 1, \quad (9)$$

де параметр λ задовольняє умові $0 \leq \lambda \leq 1$.

Шляхом зміни значення параметра λ у формулі (9) можна в широкому діапазоні змішати узагальнену нормовану оцінку ефективності програми розвитку від тільки економічної ($\lambda = 1$) до тільки соціально-психологічної ($\lambda = 0$).

Запропонований узагальнений економічний та соціально-психологічний критерій ефективності програм розвитку оператора вигляду (9) покликаний сприяти підвищенню якості розробки програм розвитку оператора шляхом детального аналізу впливу основних факторів внутрішнього та зовнішнього середовища, раціонального розподілу інвестицій між проектами програми, планування та прогнозування наслідків часткового або повного невиконання деяких проектів.

Шляхом відповідного підбору значень постійних коефіцієнтів у наведених формулах можна варіювати значимість портфеля програм у досягненні економічних і соціально-психологічних цілей програми розвитку, що особливо актуально у зв'язку з необхідністю посилення соціальної орієнтації програм розвитку.

Слід зауважити, що критерій (9) дозволяє проводити порівняльний аналіз програм розвитку з точки зору їх узагальненої економічної та соціально-психологічної ефективності.

Практичне застосування розглянутого підходу до оцінки ефективності програм розвитку вимагає суттєвої реорганізації в операторах системи контролю з урахуванням реалізації програм, чіткої координації проектів програми, оперативного перерозподілу ресурсів для досягнення програмних цілей розвитку.

Сучасні дослідники проблематики щодо формування та розвитку СЗІ у своїх працях [11; 12] визначають, що динамічні та нестійкі процеси науково-технічного прогресу, глобалізації світової економіки, розвитку партнерських відносин тощо суттєво впливають на кон'юнктуру СЗІ, посилюючи конкуренцію між операторами, а особливо між великими операторами. У цих умовах основна проблема для вітчизняних операторів полягає в розробці ефективних, гнучких і надійних програм соціально-економічного розвитку. Як наслідок, для керівників операторів важливу роль відіграє оцінка надійності таких програм, що стають найважливішим науково-практичним завданням.

При розробці програм соціально-економічного розвитку оператора велике значення має її надійність як одна з основних властивостей програм, яка характеризує здатність досягти у процесі реалізації програмних цілей, що далеко не завжди має місце. Цей аспект оцінки ефективності програми розвитку оператора не знайшов відображення в наукових публікаціях, які присвячені оцінці ефективності програм розвитку [1–12].

Для розроблюваних програм соціально-економічного розвитку оператора ключовим питанням є її оцінка. Фактично йдеться про задачу кількісної оцінки ймовірності відхилення реальних показників розвитку, отримуваних при реалізації програми, від запланованих.

Проте яка б система управління операторами не існувала та на якому б рівні не вирішувалися питання їхнього розвитку, необхідність у розробці ефективних програм соціально-економічного розвитку операторів як на середньостроковому, так і на довгостроковому рівнях не зникне.

Очевидно, що за такого програмного підходу до розробки програм соціально-економічного розвитку оператора необхідно внести відповідні інновації в методологію управління розвитком та адекватні їй зміни в організаційно-управлінську структуру оператора.

Оцінка програм розвитку оператора має ґрунтуватися на результатах аналізу характерних особливостей способів їх формування на таких основних етапах: прогнозування та отримання вихідних даних, процесу розробки та прийняття рішень, підготовки плану реалізації програми соціально-економічного розвитку оператора. Усі ці етапи не є суворо формалізованими. Більше того, їх здійснення неможливе без застосування неформальних методів, зокрема при обґрунтуванні програмних цілей розвитку, виборі стратегії їх досягнення, оцінці умов майбутньої реалізації програми тощо. При цьому відповідні параметри визначаються, в основному, виходячи зі статистичних даних та/або експертних оцінок в умовах дії численних випадкових факторів зовнішнього та внутрішнього характеру.

ВИСНОВКИ

У статті визначено та обґрунтовано, що узагальнений економічний та соціально-психологічний критерій ефективності програми розвитку є основним показником цінності програм розвитку, де економічний критерій ефективності програм розвитку оператора містить дані про: необхідні обсяги фінансування для реалізації програми, передбачуваний річний дохід, термін окупності програми, частку власних коштів оператора в повній вартості програми розвитку оператора, а також соціально-психологічний критерій ефективності програм розвитку оператора, що визначає: вплив реалізації програми на рівень зайнятості населення; вплив виробничих процесів на навколишнє природне середовище, задіяних у реалізації проекту програми розвитку, вплив реалізації програми на працездатність; напруженість адаптаційного процесу, який пов'язаний з реалізацією програми, рівнем задоволеності, взаємовідносинами з колегами й керівництвом, оцінкою задоволеністю становищем у колективі при реалізації програми тощо.

Рекомендований сумарний (9) критерій дозволяє провести детальний аналіз впливу основних факторів внутрішнього та зовнішнього середовища, обраного розподілу інвестицій між проектами програми, вплив повного або часткового невиконання деяких проектів на кінцевий результат розвитку. Його структура дозволяє також зміщати ціннісні акценти між економічними та соціальними показниками. Цей критерій може бути використаний і для порівняльної оцінки програм розвитку. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. **Бойко М. Г.** Методичні засади оптимальної програми розвитку підприємств. *Стратегія економічного розвитку України*. 2002. Вип. 1(8). С. 473–477.
 2. **Бай С.** Успішність розвитку підприємств: проблеми досягнення збалансованості та інноваційності. *Вісник КНТЕУ*. 2009. № 1. С. 47–54.
 3. **Вороня Н. Ю.** Обобщенный экономический и социально-психологический критерий эффективности программ развития предприятия. *Економіка: проблеми теорії та практики*. 2010. Вип. 266. Т. 11. С. 411–419.
 4. **Вороня Н. Ю.** Основные принципы проектного управления программами развития предприятия. *Науковий вісник ОГЕУ*. 2011. № 44 (2). С. 21–24.
 5. **Гонтарева І. В.** Об'єктивізація цілей при прогнозуванні ефективно-го розвитку підприємства. *Економіка і прогнозування*. 2011. № 1. С. 143–155.
 6. **Бурименко Ю. І., Бузеновський Б. П., Вороня Н. Ю.** Построение на проектной основе модели развития социально-экономических систем // Труды 4-й Международной научно-практической конференции «Исследование и оптимизация экономических процессов», «Оптimum 2003» (Харьков, 11–12 декабря 2003 г.). Харьков: НТУ «ХПИ», 2003. С. 146–147.
 7. **Бушуев С. Д., Бушуева Н. С.** Проектное управление программами организационного развития. *Управление проектами и программами*. 2007. № 7. С. 270–283.
 8. **Шкода М. С.** Логістичне забезпечення процесу реалізації проекту розвитку підприємства. *Актуальні проблеми економіки*. 2012. № 4. С. 202–207.
 9. **Верба В. А., Загородник О. А.** Проектний аналіз: підручник. Київ: КНЕУ, 2000. 322 с.
 10. **Арефьев О. Ю., Афтаниук О. В., Бурименко Ю. И.** Расчет и оптимизация чистой текущей стоимости инвестиционного проекта в нестабильных экономических условиях. *Управление проектами та розвиток виробництва: зб. наук. праць*. 2000. № 2 (4). С. 57–60.
 11. **Гранатуров В. М., Кораблінова І. А.** Конкурентоспроможність телекомунікаційних компаній: проблеми теорії та практики управління: монографія. Київ: Кафедра, 2012. 320 с.
 12. **Орлов В. М., Яцкевич І. В., Новицька С. С., Потапова-Сінько Н. Ю.** Ефективність управління підприємством в галузі зв'язку: навч. посіб. Одеса: ОНАЗ ім. О. С. Попова, 2013. 88 с.
- Науковий керівник – Бурименко Ю. І.,** доктор технічних наук, професор кафедри управління проектами та системного аналізу Одеської національної академії зв'язку ім. О. С. Попова

REFERENCES

- Arefev, O. Yu., Aftanyuk, O. V., and Burimenko, Yu. I. "Расчет и оптимизация чистой текущей стоимости инвестиционного проекта в нестабильных экономических условиях" [Calculation and optimization of the net present value of an investment project in an unstable economic environment]. *Upravlinnia proektamy ta rozvytok vyrobnytstva*, no. 2 (4) (2000): 57–60.
- Bai, S. "Uspishnist rozvytku pidpriemstv: problemy dosiahnennia zbalansovanosti ta innovatsiinosti" [The successful development of enterprises: problems of balance and innovation]. *Visnyk KNTEU*, no. 1 (2009): 47–54.
- Burimenko, Yu. I., Buzenovskiy, B. P., and Voronaya, N. Yu. "Postroyeniye na proektnoy osnove modeli razvitiya sotsialno-ekonomicheskikh sistem" [Building on the design of model-based development of socio-economic systems]. *Issledovaniye i optimizatsiya ekonomicheskikh protsessov*. Optimum 2003. Kharkiv: NTU «KhPI», 2003. 146–147.

Bushuyev, S. D., and Bushuyeva, N. S. "Proektnoye upravleniye programmami organizatsionnogo razvitiya" [Project program management organizational development]. *Upravleniye proektami i programmami*, no. 7 (2007): 270-283.

Boiko, M. H. "Metodychni zasady optimalnoi prohramy rozvytku pidpriemstv" [Methodological foundations to achieve optimum development of enterprises]. *Stratehiia ekonomichnoho rozvytku Ukrainy*, no. 1 (8) (2002): 473-477.

Hontareva, I. V. "Obiektivizatsiia tsilei pry prohnozuvanni efektyvnoho rozvytku pidpriemstva" [The objectification of purposes in predicting the effective development of the enterprise]. *Ekonomika i prohnozuvannia*, no. 1 (2011): 143-155.

Hranaturov, V. M., and Korablinova, I. A. *Konkurentospromozhnist telekomunikatsiinykh kompanii: problemy teorii ta praktyky upravlinnia* [The competitiveness of telecommunication companies: problems of theory and practice of management]. Kyiv: Kafedra, 2012.

Orlov, V. M. et al. *Efektyvnist upravlinnia pidpriemstvom v haluzi zviazku* [The efficiency of enterprise management in the communications industry]. Odesa: ONAZ im. O. S. Popova, 2013.

Shkoda, M. S. "Lohistychnе zabezpechennia protsesu realizatsii proektu rozvytku pidpriemstva" [Logistical support for the implementation of the enterprise development project]. *Aktualni problemy ekonomiky*, no. 4 (2012): 202-207.

Voronaya, N. Yu. "Obobshchennyi ekonomicheskii i sotsialno-psikhologicheskii kriteriy effektivnosti programm razvitiya predpriyatiya" [A generalized economic and socio-psychological criterion of efficiency of programs of development of the enterprise]. *Ekonomika: problemy teorii ta praktyky*. Vol. 11, no. 266 (2010): 411-419.

Voronaya, N. Yu. "Osnovnyye printsipy proektnogo upravleniya programmami razvitiya predpriyatiya" [The basic principles of project management and software development businesses]. *Naukovyy visnyk OGEU*, no. 44 (2) (2011): 21-24.

Verba, V. A., and Zahorodnyk, O. A. *Proektnyi analiz* [Project analysis]. Kyiv: KNEU, 2000.